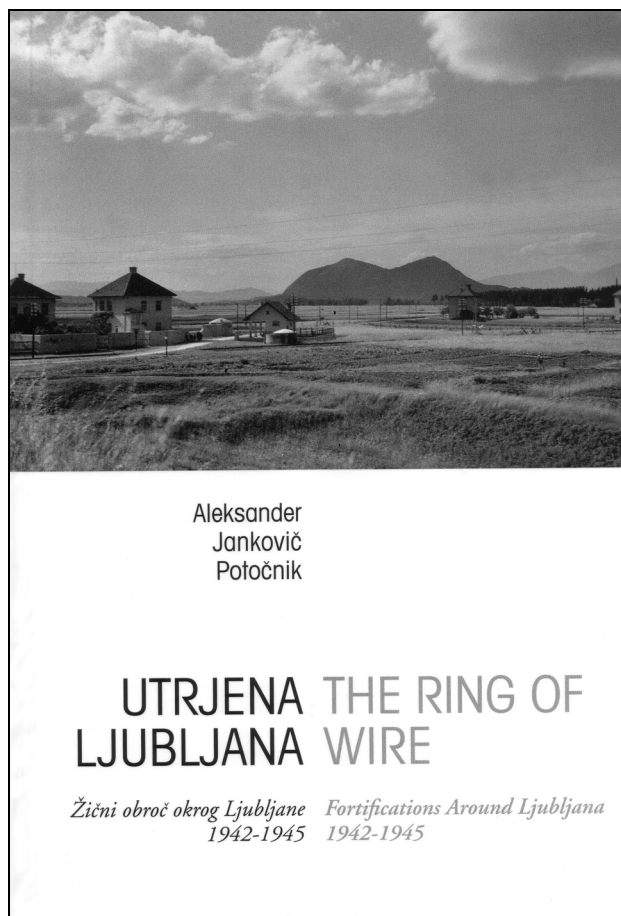

OCENE
RECENSIONI
REVIEWS

Aleksander Jankovič Potočnik: UTRJENA LJUBLJANA. ŽIČNI OBROČ OKROG LJUBLJANE 1942–1945. THE RING OF WIRE. FORTIFICATIONS AROUND LJUBLJANA 1942–1945. Logatec: Ad Pirum, zavod za intelektualne dejavnosti, 2006, 80 str.

Avtor edinstvene strokovne monografije, ki je tako ali drugače pomembna za naš sedANJI etnični prostor v celoti, tudi za zamejstvo, saj obravnava doslej malo znano tematiko okupatorskega utrjenega obroča okoli slovenskega glavnega mesta – ljubljanske Žice, je strokovni in tudi ljubiteljski javnosti dobro znan po svoji predhodni pionirski ediciji utrd ob nekdanji rapalski meji, tako tistih starojugoslovanskih, kot onih italijanskih. Poglobljene izsledke na temo vojnih fortifikacij, ki jih je tako teoretično, kot praktično preveril in obdelal na primeru utrjevanj na naših tleh iz obdobja med obema svetovnjima vojnoma, je nato s pridom uporabil prav v pričujoči knjigi, saj sta zasnova in razvoj italijanskih utrjevanj ter s tem povezanih vojaških konceptov oziroma na takšni statičnosti temelječe vojne doktrine pred vojno in zlasti v prvih vojnih letih (do zloma fašistične Italije) v tesni medsebojni zvezi: pri nas, na območju umetne okupatorske tvorbe *Provincia di Lubiana* – *Ljubljanske pokrajine*, se je to udeležilo ne le pri zavarovanju nekaterih vitalnih točk na prigrabljenem jugoslovanskem ozemlju Dravske banovine, ampak se je kazalo tudi v izgradnji represivnega žičnega obroča s kasnejšimi utrjevanji okrog Ljubljane. Prva ljubljanska Žica je tako nastala v noči z 22. na 23. februar 1942, vendar je bila ta zasilna, civilnemu prebivalstvu preteča zapora zaradi razmaha partizanskega osvobodilnega ozemlja, kljub velikim italijanskim ofenzivnim "podvigom" poleti 1942, v istem kritičnem času sistematično dodatno utrjevana s pomikom žičnih zapor navzven, z gradnjo bunkerjev, odpornih točk in postojank ter zlasti močno zavarovanih prehodov skozi zaporo – "blokov" (*posto di blocco* – PB). Jankovič Potočnik ves ta razvoj sistematično niza skozi pregledno pisano in bogato, s črno-belimi fotografijami in načrti dokumentirano monografijo, razdeljeno na več poglavij, z dosledno dvojezičnim besedilom, tudi k ilustracijam. Ker ni naš namen, da se podrobno ukvarjamo prav z vsemi poglavji, ki so vendar prvenstveno zgodovinske narave, sama zgodovinska tematika ljubljanske Žice pa je bila doslej že kar nekajkrat obravnavana, o čemer pričča seznam literature na koncu knjige, se bom osredotočila na tista poglavja, ki se jih pisci do sedaj praviloma niso lotevali oziroma jih specifična problematika utrjevanja – po latinsko bi ji lahko rekli kar *munitiones* – morda sploh ni zanimala.

Tako se avtor ljubljanske Žice v tej novi luči temeljito izkaže že s šestim poglavjem knjige, *Nenavadne utrdbe* – *Strange Fortifications*, ko natančno razdela koncept prve žične zapore in poleti 1942 dograjenega novega utrdbenega sistema, ki je v resnici bolj služil preprečevanju svobodnega gibanja prebivalstva iz mesta navzven in iz okolice navznoter ter zlasti psihološkemu in fizičnemu zastraševanju, manj konkretnemu vojaškemu namenu – torej preprečevanju napadov od zunaj, za kar pa partizanske sile v prvi fazi narodnoosvobodilne vojne niso bile dovolj ustrezno oborožene, v drugi fazi vojne pa se je koncept vseljidskega odpora okupatorju (zdaj nemškemu, ob asistenci kvizlinških domobrancev) skoncentriral na osvobodena ozemlja, predvsem na Belo Krajino in Rog, z nenehnimi napadi na glavne sovražnikove komunikacije. Jankoviču Potočniku gre priznanje, da v pravi poplavi "revidiranja" slovenske narodne zgodovine v narodnoosvobodilnem boju – NOB jasno vidi in loči zrno od plev, zato je prijetno brati formulacije, ki o protagonistih bratomorne vojne med Slovenci povedo vse – ve se, kdo pripada odporniškemu gibanju, ve se, kdo je kvizling, okupatorjev pomagač!

V naslednjem, sedmem poglavju, *Oblika utrdbe* – *Fortifications' Design*, ki je novost pri strokovnem obdelovanju ljubljanske Žice, se izkazuje avtorjeva velika

razgledanost v zvezi s konceptom razvoja italijanskih (in tudi starojugoslovanskih) mejnih utrd ob oziroma linij iz obdobja med obema svetovnjima vojnima. Ta koncept je bil bistvenega pomena za gradnjo solidno zgrajenih utrd novega žičnega obroča z julijem in avgustom 1942, vendar zaradi opečne gradnje, zakamuflirane z betonom, namenjenega sicer predvsem obrambi pred partizani, takrat večinoma oboroženimi le z lahkim pehotnim orožjem, vendar z jasnim represivnim namenom proti prebivalstvu Ljubljane, ki je bilo ujeto v žično zaporo, oziroma mestnim aktivistom in pripadnikom – simpatizerjem *Osvobodilne fronte* – OF, ki pa so si vedno znova znali utirati ilegalne poti v smeri mestne okolice in partizanskih terenov oziroma osvobojenega ozemlja. Avtor se najprej pomudi ob nastanku s prefabriciranimi betonskimi kubusi zavarovanih mitraljeških gnezd, ki so jih v prvi svetovni vojni postavljali Nemci (angleška terminologija jih pozna kot "pillboxes"), potegne od njih črto razvoja v smeri krožnega mitralješkega položaja v 1930. letih (s pokončnim odprtim krožnim jaškom s stebričkom za mitraljez v njegovi osi in s pokritim zakloniščem za moštvo in municijo) in pove, da se je ta tip lahke protipehotne fortifikacije zlasti priljubil Italijanom in prek njih prispel celo do Jugoslovancev (zadnja faza Rupnikove linije). Takšni bunkerji, čeprav včasih zavarovani z betonsko streho, pa so bili prelahke konstrukcije za obrambni črti na obeh straneh rapalske meje, zato so jih prav Italijani vključili kot glavno obrambno komponento utrjenih obmejnih kasarn, imenovanih GAF (*Guardia alla Frontiera*): v njih so bili tako graničarji, kot pripadniki finančne straže, celo fašistične milice oziroma "bojnih fašijev" (*fascio di combattimento*). Avtor pravilno potegne zaključek, da so bile prav vojašnice GAF (na str. 59, zgoraj, je prikazan značilni talni načrt takšne vojašnice) neposreden vzornik utrjenim postojankam zlasti na zahodnem delu ljubljanske Žice, in nato ugotavlja, da gre pri takšnem konceptu utrdbe pravokotne oblike, z dvema diagonalno postavljenima bastijonoma (v konkretnem primeru bunkerjema), za nadaljevanje izročila novoveških protiturških utrd, recimo, tabora v Hrastovljah. Dalje avtor precizira, da so Italijani običajno z mitralješkim bunkerjem zavarovali najbolj ogroženi del postojanke, medtem ko je na diagonalno nasprotno ležečem bunkerju bila le stražarnica s strelnimi linami: tako koncipirane postojanke so se po okupirani Ljubljani pojavljale tudi samostojno, v zaščito ključnih pozicij oziroma poslopij (primerjaj str. 60). Avtor nato še ugotavlja, da so Italijani, ki so prirejene načrte gradnje vojašnic GAF uporabili prav za zahodno obrobje Ljubljane (morda so si s tem hoteli zavarovati hrbet za morebitni predčasni umik proti zahodu?), na severovzhodnem delu Žice uporabili povsem drugačen pristop, ki z enonadstropnimi utrdami s cinami na vrhu (kakšna srednjeveška retardiranost!) in ravnimi ali banjastimi strehami deluje resnično unikatno in staromodno: avtor pravilno spomni na podobnost z

nemškimi pravokotnimi stolpi s cinami, vse iz opeke, ki so bili grajeni za zaščito železniških prog oziroma cestnih komunikacij z mostovi vred (lep primer so takšne utrdbe ob progi Zagreb–Beograd, ki so bile izredno dobro ohranjene še v zgodnjih 70. letih).

Deveto poglavje, *Topništvo – Artillery*, je namenjeno organizaciji topniške podpore žičnega obroča, s taktično postavitvijo posameznih baterij točno določenih kalibrov na nekatere vzpetine (Grad, Rožnik) oziroma sektorje "cinture", podano je stanje julija 1942, od koder je bilo mogoče ognjeno podpirati protipartizanske akcije v okolici mesta, hkrati pa z obstreljevanjem hipotetičnih točk upora prebivalstva streljati tudi v mestno jedro znotraj obroča (do takšnih "notranjih" obstreljevanj v resnici ves čas italijanske in nato tudi nemške ni nikoli prišlo, zato pa je italijanska artilerija zelo živahno obstreljevala cilje v mestni okolici in s havbicami 152/13 pogosto tolkla prav Mokrec, kota 1059. Pomembne točke topniške podpore so bile torej Grajski hrib, s terasastim nasutjem med grajsko stavbo in Šancami (najprej sta bili tu 1 baterija 100/17 in 1 baterija 152/13, avgusta 1942 pa je bil bastijon okrepljen s še z eno baterijo 152/13, medtem ko so baterijo 100/17 prestavili drugam), Rožnik (sprva 1 baterija 75/27, vendar je bila pozicija avgusta istega leta okrepljena s po eno baterijo 75/27 in 152/13) in Vič (prvotno baterijo 149/35 so avgusta 1942 okrepili še z eno baterijo istega kalibra). Videti je mogoče, da so z močnejšo topniško podporo bloku PB 1 na Viču hoteli Italijani taktično zavarovati strateško pozicijo mogočega rešilnega izpada ljubljanske garnizije proti rapalski meji, če bi se bile razmere v vse bolj uporni *Provincia di Lubiana – Ljubljanski pokrajini* zanje katastrofalno poslabšale in okupiranega mesta ne bi bilo več mogoče braniti.

V desetem poglavju, *Zaključek vojne – The Conclusion of the War*, avtor na hitro povzame usodo obrambnega obroča Žice po kapitulaciji Italije (8. septembra: v noči na 9. september je italijanska vojska zapustila "blok" in s tem so bila nekaj dni na široko odprta vrata v svobodo tisočim ljubljancem, pripadnikom odporniškega gibanja: Aleksander Jankovič navaja verjetno število izza Žice prebeglih aktivistov in simpatizerjev OF – okrog 7000; nemška vojska je sicer zasedala Ljubljano v zgodnjih dopoldanskih urah 9. septembra, po Celovski cesti, "strumno korakajoč" iz smeri Šentvida, kot poročajo očitvidci), vendar nemški okupator ob preostanku pripadnikov bele garde – Italijanom služeče *Prostovoljne protikomunistične milice* – MVAC, še pred ustanovitvijo kvizlinškega *Slovenskega domobranstva – Slowenisches Landeswehr*, očitno ni mogel dovolj učinkovito obvladati obsežnega območja zapore in hkrati razmejivene črte, ki je ostala v veljavi, kljub konstituiranju *Provinz Laibach – Ljubljanske pokrajine*. To obdobje avtor obdela bolj posplošeno sumarno in ne navaja, da so "blok" do nemške kapitulacije in jadrnega bega iz slovenskega glavnega mesta v noči 8./9. maja 1945 imele

na "skrbi" prav domobranske enote, ob asistenci lastne politične policije, vključno z "domobransko" stranjo meje pri Ljubljani: nemška garnizija redne vojske *Wehrmacht* in policijske enote (med drugim tudi šolske enote *Waffen SS*, da ne omenjamo "dejavnosti" ljubljanske izpostave tajne politične policije *Geheime Staatspolizei* – Gestapo, v palači Slavija, in Razumekovega IV. oddelka KdS [gestapo] – *Kommandeur der Sicherheitspolizei und des Sicherheitsdienstes* na Bledu, v hotelu Park, s predpostavljenim uradom *RSHA* – *Reichssicherheitshauptamt* v Berlinu) so bile namenjene intervencijam in predvsem nadzoru svojih slovenskih "zaveznikov". Vse te podrobnosti iz časa nemške zasedbe se da lepo spremljati na sočasnem dokumentarnem slikovnem gradivu, tudi s prisotnostjo domobrancev na mejnem prehodu Trata/Podgora. V velike domobranske postojanke tik za Žico, v bližini cestnih in železniških prehodov, so bili spremenjeni raznovrstni javni zavodi oziroma gospodarski objekti, na primer v Zgornji Šiški osnovna šola Valentina Vodnika, ob Celovski cesti skupek industrijskih obratov na prostoru sedanje ulice Ob žici, zahodno od te glavne mestne severozahodne cestne vpadnice. Še več: za oporišči tik na črti "bloka" sta bili, na primer, uporabljeni tudi mitninski hišici ob Vodnikovi cesti na lokaciji Lakotence in ob Celovski cesti na Trati, malo naprej od Slepega Janeza! Takšni objekti so padli ob rekonstrukciji obeh cest v 1960./70. letih.

Povojna usoda Žice je v poglavju *Povojno obdobje* – *Post War Era* opisana v sklepnem poglavju, lapidarno in vendar poučno: najprej udarniško rušenje sledov okupacije (opeke iz ruševin bunkerjev so seveda uporabili za obnovo porušene domovine, žične ovire in električno-telefonska napeljava na vsem mogočem obodu zapore pa je tudi prišla prav pri povojni obnovi), nato 23. junija 1957 prvi pohod po trasi nekdanjega žičnega obroča, leta 1958 zavarovanje prvega bunkerja z odločbo takratnega Sveta za kulturo in prosveto LRS, leta 1959 označitev nekdanjih blokov s spomeniki, ki jih je zasnoval arhitekt Vlasto Kopač, v letih 1961–62 postavitev 102 osmerokotnih stebrov na lokacijah okupatorskih bunkerjev – stebre je zasnoval arhitekt Edo Ravnikar, leta 1968 spomeniško zaščitena celotna pot ob Žici, ki je končno leta 1975 opredeljena kot Pot spominov in tovarštva (ne Aleja!). Projekt Poti je bil končan leta 1985, pri čemer je trasa poti v kar največji mogoči meri sledila izvirnemu poteku žičnega obroča; skupno je bil projekt uresničen v kar 36 odsekih, s pripravo vse ustrezne dokumentacije, kar je bil nedvomno izjemen dosežek, tudi glede posega v okolje in celo lastniške odnose – zgrajena je bila 32 km dolga peščena pot in ob njej so bili zasajeni drevoredi.

Monografiji je dodana skrbno izbrana in citirana literatura (*Viri* – *Sources*), s poudarkom na fortifikacijah in obrambnih sistemih, pa tudi na delih, ki so tako ali drugače pomembna za razumevanje pojava ljubljanske Žice, tudi literarna. Poudariti velja, da je v 99. zvezku

zbirke vodnikov Kulturni in naravni spomeniki Slovenije (Maribor, 1990) Matija Žgajnar objavil doslej edini vodnik, *Ljubljana v bodeči žici*, kar je bil takrat lep prispevek k ohranjanju spomina na Žico, žal pa ni bil nadgrajen s solidno, monumentalno monografijo. Do monografije Jankoviča Potočnika sta v strokovnem oziru naredila še največ prav Niko Lukež in Janez Kos, *Ljubljana 1170 dni v žični zapori* (Ljubljana 2002), vendar je delo izrazito zgodovinske in ne vojnogodovinske narave. *Kot izjemno solidna osnova za razumevanje italijanskih fortifikacij (ob siceršnjih sočasnih skromnejših starojugoslovanskih) je med literaturo navedena tudi prejšnja odmevna knjiga Jankoviča Potočnika *Rupnikova linija in Alpski zid, utrjevanje rapalske meje v letih 1931–1943* (Vrhnika 2004).

Če kritično gledamo na publicistični dosežek Jankoviča Potočnika, posebno poglavje v monografiji nedvomno zasluži ubikacija dokumentarnih fotografij iz vojnega (in tudi še povojnega) časa. Takega poglavja v knjigi sicer ni, zato pa lahko nekoliko podrobneje komentiramo slikovno gradivo. Avtor, kot rojeni Stožičan, dobro obvladuje prav severno ljubljansko obrobje in tu je mikrolokacijska opredelitev fotografiranih objektov oziroma dogajanja več kot zanesljiva: naslovnica, str. 62 (vse tri fotografije) – blok na Vodovodni cesti; str. 63, spodaj – križišče kamniške in obvozne železniške proge pri Vodovodni cesti; str. 47 – sedanja lokacija nekdanjega bloka na Šmartinski cesti (na nasprotni str. 46 je objavljena sicer zelo znana dokumentarna fotografija tega istega bloka, verjetno posneta v jeseni/zgodnji zimi 1942); str. 49 – drugi še ohranjeni in obnovljeni bunker za Bežigradom, na severnem obrobju mesta, nedaleč od zloglasne Gramozne jame. Druge topografske navedbe je avtor navedel striktno po dokumentih, na primer: na str. 24, zgoraj – general Ljubomir Stefanović pregleduje v jeseni 1940 utrdbe 6. sektorja "Rupnikove" linije v Ločiču pri Ptujju; v sredini – 6. april 1941, vojaki nemške oskrbovalne enote odhajajo čez mejni cestni most v Gornjo Radgono; spodaj – april 1941, "ko je bila predhodnica nemške divizije Edelweiss le še 200 metrov daleč, so jugoslovanski vojaki razstrelili most (na Meži ali Mislinji)" (kar sicer povsem ustreza resnici, le da gre za reko Mežo, konkretno za lokacijo starega lesenega mostu pri Prevaljah, v zaselku Brančurnik s cerkvijo sv. Barbare, čeprav se za isto fotografijo v zgodovinski literaturi navaja celo, da gre za "nemški spopad z jugoslovanskim mejnim bunkerjem pri Prevaljah"); str. 28 – prehod na razmejitveni črti med Italijani in Nemci na Savi na Črnuškem oziroma Ježiškem mostu (podoben motiv z okupatorskimi vojaki in njunima zastavama na visokem drogu, vsakem na svoji strani asfaltirane ceste, na desnem mostišču starega cestnega mostu, obnovljenega med letom 1951, se ponovi na str. 31); str. 52 – okrogel bunker "fortino" na barjanskem (desnem) obrežju Ljubljane, decembra 1942 (očitno odporna točka 58 med blokoma PB 60 in PB 57, na južnem robu žičnega

obročja, glej objavljeni italijanski obrambni načrt "Cintura di Lubiana", domnevno iz avgusta 1942, na str. 44); str. 58 – tipična utrjena postojanka z bivalnimi prostori za "Klavnicami (ob Dolenjski progii); str. 61, vse tri fotografije – nenavadni, po značaju še najbližji britanskim "blockhouses" iz burskih vojn (pravilneje, burske vojne 1899/02), bunkerji na "severovzhodni in južni strani Ljubljane" (videti je mogoče, da so vsi štirje objekti, vključno z notranjim detajlom puškarnic, posneti prav na Ljubljanskem polju: na prvi sliki je v ozadju levo greben osamelca Soteški hrib, kota 405, med Nadgorico in Podgorico onstran Save, v vidni osi utrdbe je Šentjakob, na desni Beričevo; posnetek je nastal na skrajnem severovzhodnem koncu Žice, celo zunaj nje, najbližje odporni točki 29, vsekakor pa na Snebrskemrodu, malo naprej od križišča s krajevno potjo – to pa je že lokacija na "italijanski" strani demarkacijske črte, tik za njo in očitno njej v bran, kar dokazuje cikcakasti strelski jarek na vzhodni strani dovozne poti in z žično ograjo zavarovani mejni kordon, ki ima podobno žično prepreko tudi na "nemški" strani, glej drugo sliko iste utrdbe, s Kamniškimi planinami in Črnučami v ozadju). Avtor tudi odlično obvlada topografijo utrdb "Vallo Alpino" in "Rupnikova" linija, kar dokazuje objavljenе slike historičnega in aktualnega stanja utrjene (italijanske) postojanke finančne straže v Žirovnici pri Žireh in utrjene italijanske kasarne na Možicu, kota 1602. Pri interpretaciji nekaterih dokumentarnih fotografij so žal navedene nekatere netočnosti, na primer: na str. 39, k izjemno dragoceni stvaritvi Jakoba Prešerna iz poletja 1942 – ne gre za večvrstni, navzven pomaknjeni obroč Žice, ampak za pas žičnih ovir na italijansko-nemški demarkacijski črti (za Italijane "državni mejji"), severovzhodno od mejnega prehoda Trata/Podgora, posneto z "nemške" strani; na str. 55 – ne gre za klasifikacijsko nenavaden bunker na "severovzhodnem obrobju mesta", "za zaščito kraja, kjer je žica prečkala železniško progo proti Zagrebu", ampak za iz individualne stanovanjske hiše predelano obmejno utrdbo na odseku mejni prehod Podgora/Trata–hrib Gradišče, kota 439, na začetku položnega pobočja v smeri sedanje medkrajevne ceste iz Šentvida proti Dobrovi (tudi to drzno posneto fotografijo iz poletja 1942 dolgujemo Jakobu Prešernu, izza travniške grbine, tik pred nosom Italijanov in prav tako tik za "nemško" stranjo medokupatorske razmejitvene črte pred Šentvidom). Škoda je celo, da avtor ne precizira lokacije rušenja italijanskega (obmejnega) bunkerja pred kmečko domačijo v Dolenjih (Dolnjih) Ziljah, po kapitulaciji septembra 1943: gre za kraj vzhodno od Vinice, na levem bregu Kolpe, italijanski bunker pa je varoval tako pomembno krajevno cesto (pri kamnu z oznako 35 km, na vaškem razpotju), kot državno mejo s kvizlinško tvorbo *Nezavisno državo Hrvatsko* – NDH. Če odmislimo znani prizor vkorakanja italijanske vojske v Ljubljano, 11. aprila 1941, skozi Gradišče, med Dramo in Uršulinkami, je tu kar nekaj prizorov, ki se jih da

natančno prostorsko ubicirati: na str. 32 – mestna stran nekdanjega železniškega prehoda pri Bavarskem dvoru, s pogledom v smeri poteka današnje Dunajske ceste; str. 33 – zgoraj, improvizirani blok na Tržaški cesti na Viču (PB 1, očitno pozimi 1942, po napeljavi prvega obroča Žice, pred postavitvijo dobro utrjenega prehodnega bloka z več bunkerji in pomožnimi poslopji, primerjaj objavljeni načrt na str. 48), – spodaj, improvizirana cestna zapora v smeri sedanje Litijske ceste, morda v bližini kasnejše točke PB 36 (za isti posnetek se v literaturi navaja tudi "Ižanska cesta", zaradi ravnih tal, kar pa ne drži, saj ni globokih obcestnih jarkov, kozolci v ozadju pa opozarjajo, da gre za pogled v smeri bizoviških in dobrunjskih njiv); na str. 60, vse štiri fotografije – videti je mogoče, da gre za v mestno utrdbo oziroma karabinjersko vojašnico spremenjeni gospodarski objekt na križišču Resljeve in Massarykove ceste, z izhodom na Resljevo, očitno namenjen obrambi glavne ljubljanske železniške postaje (vidna v ozadju na drugem posnetku), ki pa ga že dolgo ni več; za plečnikovsko oblikovanim kamnitim zidom s pokritimi pravokotnimi svetlobnimi linami, na levi strani prvega posnetka, je bila v 60./70. letih znamenita Pivnica Zlatorog, *sub divo!*

Kljub nekaterim marginalnim pripombam in korekcijam – *last but not the least*: Gavriilo Princip ni umrl v trdnjavi (in garniziji) v Petrovaradinu (kjer je bil v jeseni 1914 za kratek čas zaprt Josip Broz Tito), ampak v trdnjavi in garnizijskem mestu v Terezínu, nemško Theresienstadt, v pokrajini Ústí nad Labem, Češka republika (28. aprila 1918, za tuberkulozo, in po svetovni vojni prekopan v domovino, v Sarajevo, Groblje sv. Marka) – je avtor Jankovič Potočnik opravil izredno pomembno delo in s tem dodatno nakazal pot, ki bo že kmalu v prihodnje udejanjila novo vejo vojnogodovinske znanosti – vojno arheologijo. Logično je, da se marsikateri, trenutno nevidni, deli nekdanjega obroča ljubljanske Žice skrivajo v zemlji, treba jih bo le raziskati po načelih in standardih, ki so se uveljavili za arheologijo.

Velja opozoriti, da je pojav ljubljanske Žice, verjetno edinega tako zelo vkljenjenega (in vendar ne neprodušno zaprtega) mesta v okupirani Evropi, izjemno pomemben ne le za našo narodno zgodovino ter zgodovino evropskega protifašističnega odporništva in narodnoosvobodilnega boja, ampak pomeni nekaj več prav za potomce slovenskih rodov, ki so morali to zatiranje prestajati in prestati. Tudi zato se s prebiranjem *Utrjene Ljubljane* zlahka identificira sleherna slovenska družina, ki se je s podobnimi kratenji svobode gibanja med okupacijo srečevala v domačem kraju: Novem mestu, Kranju, Mariboru ... Zato je knjiga vse!

Davorin Vuga